

szultáni adománylevelek, Szulejmán hadjáratainak „fethnáméi”: győzelmi iratai, a szultán által költött versek közül néhány, korabeli portréképek a szultánról, 16. századi kisméretű, aranyozott koránok stb. láthatók.

A féltve őrzött kéziratos kódexek között szép számmal található magyar vonatkozású kézirat is, például Szulejmán fethnáméja a mohácsi csatáról, Buda első, 1526-os birtokba vételének emlékirata, a budai vár török kézre kerülésének (1541. szept. 2.), illetve Belgrád, Esztergom és más magyar végvárak török bevételének (1543) iratai, Magyarország meghódítása;

Az erények gyöngyei – szerzője egy budai török, akit a sors mindenfelé hányt-vetett, de öreg napjaira Budán nyugalomra talált a 18. század elején, Fázil Ahmed pasa Ahmed Köprülü 1663–1664. évi magyarországi hadjáratának történetét ismerteti (1676-ból), a „Riszele-i – iszlámije” című kéziratos művet a magyar származású Ibrahim Mütefferika 1704 és 1710 között írta. A magyar vonatkozású dokumentumok máig fontos kortörténeti iratok mind a magyar, mind a török kutatók számára.

Kleinné dr. Horváth Magda

Aki könyvritkaságokat ajándékozott az óhazának

Új Corvina a Nemzeti Múzeumban címmel érdekes könyvtörténeti szenzációról számolt be a *Pesti Hírlap* 1928. szeptember 28-i számában *Siklóssy László*, fővárosunk és a magyar művelődés történetének jeles kutatója. „Egyeszerre három külföldi ajánlott levelet hozott nekem a postás – írta. – Mindhárom francia bélyeg volt... Először azt a dupla vászonborítékot bontottam fel, amely a kódexet tartalmazta. Valósággal káprázott a szemem, amikor a kódex 24 gyönyörű miniatűrjét végiglapoztam. A második boríték mint ajánlott nyomtatvány jött, s Robert Forrernek »Corvin Mátyás kalendáriuma« című, német nyelven 1920-ban megjelent terjedelmes tanulmányát tartalmazta. Ekkor már kezdtem sejteni, miről van szó”. Sejtelmét a harmadik borítékban érkező, párizsi keltezésű angol levél igazolta is.

„Kedves Siklóssy Doktor Úr!

Egy fölöttébb érdekes tétellel találkoztam itt, amely nem kisebb dolog, mint egy Corvin Mátyás király részére készült teljes kalendárium. Megkérdeztem Seymour de Ricci barátomat, a híres bibliográfust a kódexről, s ő a következőket mondotta:

– Alapjában véve Corvin Mátyás király könyvtárának összes kéziratai olasz, főleg firenzei kézre vallanak. Ez a kalendárium egészen kivételes, amennyiben kifejezetten német, közelebbről alsó-rajnai karakterű; a kalendáriumba bevezetett különleges tételek arra mutatnak, hogy a magyar királyi család részére

készült, és nem pusztán könyvkereskedői célra. Valamely magyar közintézet számára ez a kódex elsőrendű fontosságú nemzeti ereklye volna.

Ugyanő közölte velem, hogy Hevesy Andor úr – a La Bibliothèque du roi Matthias Corvin, Paris 1923. c. mű szerzője – akarta annak idején ezt a kódexet Magyarország számára megvenni, és hogy akkor ezer fontot kértek a kódexért, amelyet ő nyilván túlzottnak ítélt. Azt gondoltam, hogy e műtárgy természetes helye Magyarország, miért is én megszereztem azzal a szándékkal, hogy azt valamelyik budapesti intézménynek ajándékozzam. E célból külön borítékban ajánlottan küldöm Önnek, s egyidejűleg küldök egy róla szóló részletes tanulmányt. Felhatalmazom Önt, hogy adja a kalendáriumot annak a könyvtárnak, amelyben megítélése szerint legjobb helye lesz ennek a könyvnek; teljesen az Ön ítéletére bízom, hogy határozza meg, hol találjon ez a műkincs végleges hajlékot...”

**Balassagyarmattól
a Fifth Avenue-ig**

A személyes jellegű közleményekkel záródó levél aláírója *Gabriel Wells* amerikai antikvárius és kiadó. A magyar emigráció történetét kutatók számára a Gábor-Gabriel keresztnév többnyire gyanakvást kelt, mert ez a név a

magyarban gyakoribb, mint más nyelvekben. Siklóssynak azonban, amikor két esztendővel előbb Amerikába hajózott, eszébe sem jutott, hogy az ősi angol Wells családnevű útítársában magyar embert sejtjen. Az illető magyar volta csak megismerkedésük után derült ki, amikor a hajóút során természetesen meginduló „hírszolgálat” a két „könyvedvelő embert” összehozta. „Hiszen a hajó magyar utasaival – számolt be Siklóssy megismerkedésükről éppen egy hónappal az ajándékozásról szóló ismertetése előtt ugyancsak a *Pesti Hírlap* hasábjain – már egy hónappal a beszállás előtt tisztában voltam. Képzeltetetlen is, hogy magyar ember huszonnégy óráig valahol rejtve maradjon. Gabriel Wells külsejében nem is árulja el azt az embert, akinek bölcsője itten ringott, s aki maga is palócos magyarsággal beszél. Pirosarcú, elevenszemű, gyors mozgású hatvan év körüli fiatalember. Nyugodt, csendes beszédű, hallgatag, mint aki a könyvek birodalmában él, s ebben a birodalomban jól érzi magát.”

Mint azután kiderült, a palócos ejtés mögött balassagyarmati származás rejlett. Személyét a *Publisher's Weekly* hetilap éppen Siklóssy ottjárta táján mutatta be. Eszerint akkor három évtizede érkezett Amerikába, minden tőke és angol nyelvtudás nélkül. Az első tizennégy évet arra fordította, hogy minél tökéletesebben elsajátítsa az angol nyelvet, és megismerje az angol irodalmat. Könyvek vételéből és eladásából élt egy könyvekkel telezsúfolt padlásszobában heti 12 dolláron. Amit ezen felül meg tudott takarítani, azon raktárát növelte. Így 1908-ban odáig jutott, hogy üzletet nyithatott, s neve lassanként ismertté lett, mint olyané, aki angol és francia könyvekért igen magas árat fizet, ha azok a bibliofilok igen kényes ízlésének megfelelnek. Vállalkozása felvirágzott, 1915-ben már hatszobás üzletet nyitott a Fifth Avenue-n, szemben a New York Public Library épületével. „Szakszerű könyvtárban érzem magam – számol be itt tett látogatásáról Siklóssy. – Könyvek, kéziratok, rajzok a falon, vitrinekben, állványokon, mind olyasmi, amit az amerikai ízlés tizenhárom próbásnak ismer el. A könyvek kétfélék. Egyrészt a legluxuriózusabb kötésűek, valóságos ékszerkönyvek, ez a közelmúlt ízlése. Másrészt az angol nagy szellemek műveinek első kiadásai. Ezek szerényebb külsejűek. Ez a ma jogosult divatja. Kincseket érnek ezek, s azért egy részüket páncélszekrény védi. Van itt forgalom, de minden csendes, nyugodt, úri, mintha semmi

köze sem volna az utca zajos életéhez. Itt nem beszélnek senkit sem rá a vételre, nem sürgős az üzlet. Nem is olyan természetű, hogy sürgős legyen.”

Jóleső érzéssel nyugtázta Siklóssy, hogy titkos vágyának megfelelően olyan üzletet talált, mint amilyen otthon „néhai való jó Hoffmann bácsié volt, akihez könyvet nézegetni, s azt rongyosra vitatkozni néztek be a tudósok”.

Persze Gabriel Wells mindezek mellett amerikai stílusú üzletember volt. Egy alkalommal például hagyatéki árverésen megvásárolta *William Penn (1644–1718)* szabadságokmányát, amelyet az általa akkor még angol gyarmatként alapított Pennsylvania részére alkotmányként fogalmazott. E híres Charterért 21 500 dollárt fizetett, de csakhamar százezer dolláros vételi ajánlatokat is kapott, hiszen az okmány az Egyesült Államok alkotmányának is alapjául szolgált. Wells azonban úgy döntött, hogy szinte haszon nélkül továbbadja 25 ezer dollárért Philadelphianak, Pennsylvania fővárosának, s e honfitűi tettéért fényes ünneplésben részesítették. Még népszerűbbé tette nevét egy 1920-ban vásárolt Gutenberg-bibliával. A horribilis vételár egyben kockázatot is jelentett, ugyanis a példány csonka volt. A régebbi gyakorlat az ilyen hiányokat anasztikus nyomás útján előállított lapokkal egészítette ki, de ez az eljárás a példány értékét

már nem emelte volna. Más gondolt. Szétbontotta a könyvet, minden egyes levelét külön bőrkötésbe kötve részben magángyűjtőknek adta el, részben közintézményeknek ajándékozta. A mindenki által horribilisnak ítélt vételár így meghozta a hasznot, és nőtt népszerűsége is. Egy példányt ajándékozott hazájára gondolva a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának is.

Hasonlóképpen az óhaza iránti érzései – ahová többször is hazalátogatott – vezették a corvinának sejtett kalendárium esetében is. Hogy melyik intézmény kapja meg, annak eldöntését – mint levelében olvashattuk – Siklóssy Lászlóra bízta, aki az Országos Széchényi Könyvtárnak adta tovább. Indokolása: „Én a legnagyobb tisztelettel vagyok egyéb könyvtáraink iránt is, főképpen az Egyetemi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára iránt, azonban a Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtárában véltem meglátni azt az intézményt, amely a tudományos világon kívül a gyakorlati életbe is legjobban bele tud kapcsolódni.”

Corvina?

Siklóssy a becses ajándékot *Klebelsberg Kunó* kultuszminiszternél nyújtotta át a Nemzeti Múzeum akkori főigazgatójának, *Hóman Bálint*nak, aki örömmel nyugtázta, hogy mindig akadnak mecénások, akiknek révén folyamatosan állapítható meg a Széchényi Könyvtár gyarapodásában. Olykor monumentális gyűjtemények révén növekszik a nemzet közkinccse – tette hozzá –, mint a pár évvel előbb ugyancsak ajándékképpen kapott *Todoreszku*-könyvtárral, olykor pedig egy-egy olyan kiváló darabbal, mint *Gabriel Wells* adománya esetében.

Hasonló lelkesedéssel – bár a corvina-jelleget illetően hallgatással – nyilatkozott a könyvtár igazgatója, *Lukinich Imre* és igazgató öre, *Jakubovich Emil* is erről a kódexről, amelyet kezdetben *Robert Forrer* tanulmánya alapján még *Zsigmond* királlyal (1387–1437) hoztak kapcsolatba. „Annak a véleményüknek adtak kifejezést – írja az egykori sajtóbeszámoló –, hogy a kódex a 15. század első feléből való. Ebből az időből vannak illuminált kódexei a múzeumnak, de művészi gazdagság dolgában egy sem közelíti meg a most megszerzettet, amely természetesen a legbecsesebb ritkaságok

közt – első magyar nyelvemlék, *Ehrenfeld* kódex, *corvina* közt – fog elhelyeztetni.”

Lukinich és *Jakubovich* óvatos fenntartásait a kódex *corvina*-jellegét illetően az elmélyült kutatás igazolta is, anélkül, hogy ez az ajándék becseit csökkentette volna.

Két körülmény kétségtelenül a kódex magyar vonatkozására utalt. Az egyik egy primitív latinságú, részben ki is vakart possessor-bejegyzés: „*Callendatarium Hungarensis. Jacob H... zeu... 1686.*” A másik pedig, hogy augusztus 25-énél, IX. Lajos, a szent francia király ünnepénél ezt találjuk: „*Lodovici regis Ungariae*”, vagyis Lajosnak, Magyarország királyának (ünnepe). Hogy *corvina* volna, azt a már említett *Robert Forrer* német kutató feltételezte, aki elsőnek ismertette ezt a dús lapszeldíszítésekkel ellátott, miniatűr képeivel az egyes hónapokra jellemző foglalatosságokat, időtöltéseket bemutató, egyébként modern bársonykötésű kódexet. Ő egy antikvár-cég katalógusa alapján szerezte meg, majd tanulmányának közlése után a párizsi könyvpiacra értékesítette. Ott figyelt fel rá a *corvina* *Párizsban* élő nagy ismerője, *Hevesy Andor* – avagy *André de Hevesy*, a Nobel-díjas *Hevesy György* fizikus öccse, akit sokan összetévesztenek az ugyancsak *Párizsban* élő és alkotó *Hevesi András*sal, *Hevesi Sándor* fogadott fiával –, de a *corvina*-jellegét illetően nem nyilatkozott. Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárának kutatói csendjében végre sor kerülhetett az elmélyült vizsgálódásra. *Hoffmann Edit* rövidesen tisztázta, hogy a kódex később készült, mint addig feltételezték, 1470 körül. Ugyanis olyan szentnek az ünnepét is tartalmazza, akit az idő tájt avattak szentté. Flandriai alkotás, *Philippe de Mazerolles* műhelyének jellemző jegyeivel, akit *Merész Károly* alkalmazott udvari festőként. *Forrer* tehát tévesen hozta kapcsolatba az akkor már három évtizede *Váradon* eltemetett *Zsigmond* királlyal, s ugyanúgy tévesen tartott a díszítések képeiben egy seregélyt hollónak, amelynek csőrébe valaki később egy gyűrűt pingált. (Hiába, becük volt az antikvárpiacra a *corvina*knak!)

Hoffmann Edit megállapításait felhasználva *Jakubovich Emil* közölt azután részletes tanulmányt a kódexről. Megállapította, hogy belső tartalmában lényegesen eltér a kor hazai naptáraitól. Még olyan jeles magyar szentet sem találunk meg benne, mint *Szent István*, viszont annál több olyat, aki *Flandriában* volt népszerű. Lajos magyar király szerepeltetésére nem talált magyarázatot, és természetesen fel-

vetette a kérdést, hogy a kódex corvinának tekinthető-e. Tény, hogy Mátyás szövetségben állott Merész Károllyal, tehát végeredményben kaphatta tőle ajándékba. „A Corvinában tehát esetleg helyet foglalhatott, de a Corvin-kódexek összes jellegzetes attribútumát nélkülözvén, még feltételesen sem tartható annak. Mindazonáltal – fűzte hozzá – nagy művészettörténeti értéke, rendkívül szép, viselet- és fegyvertörténeti szempontból is becses miniatűrjei folytán gazdag gyarapodást jelent az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára számára...”

Szellemes és minden bizonnyal elfogadható magyarázatot talált arra, hogy mit jelent az egykori tulajdonos – akit a századok során még több német tulajdonosi bejegyzés követ – „magyarországi kalendáriumának” rossz latinságú „címléírása”. Az évszámból ítélve alighanem Buda várának 1686-i visszafoglalása alkalmával jutott ama bizonyos Jakob H.-nak, a bejegyzés kétségtelenül külföldi írójának, talán német zsoldosnak zsákmányul. Lehetséges, hogy Mátyásnak azon könyvei közül, amelyek még a Corvina-attribútumokra vártak a budai könyvfestő műhelyében, de még valószínűbb, hogy valamelyik humanista főpap könyvtárának maradványai közül. A bejegyzés értelme eszerint az volna, hogy „magyarországi emlék”.

Jakubovich megállapításait a legújabb kutatás is elfogadja. *Csapody Csaba* szerint is alaptalanul tartották corvinának, és hozzáteszi, hogy amennyiben Merész Károly ajándéka lett volna Mátyás király számára, szerepelnie kellene benne mindkettejük címerének.

Újabb ajándékok

Éppen ez idő tájt, amikor a Wells-adomány felcsigázta a magyar kutatók érdeklődését, *Paul Gottschalk* berlini antikvárius borsos áron díszes kódexet ajánlott fel vételre az Országos Széchényi Könyvtárnak: *Michael Ritus* – olaszosan Ricci – nápolyi történetíró (megh. 1515) 1503-ban írt művét a francia királyokról. A kódex egyik része három könyvre osztva a magyar királyok történetével is foglalkozik. Ezt valamelyik krónikánk alapján állította össze Ricci, a hunoktól kezdve II. Ulászlónak a francia királyi udvarban nevelkedett rokonával, Candalei Armával 1502-ben kötött házasságáig tárgyalva az eseményeket. A mű egyéb helyein is kiváló figyelemre mélt

tatja a magyar–külföldi kapcsolatokat, tehát olyannyira „opus hungaricum”, hogy nyomtatott kiadását megszerezte *Széchényi Ferenc* és *Apponyi Sándor* is. A berlini cég ennek megfelelően jó magasra szabta az árat – akkor tartotunk az első világháborút követő infláció végénél –, a rövidesen bevezetett új pénzben körülbelül 27 ezer pengőt kért, persze márkában. Így a könyvtárnak le kellett mondania a vételről, bár 10 százalék engedmény esetén hajlandó lett volna rá. Gabriel Wells gondolt egyet, megvásárolta, és az előbbi kódexnél követett módszerrel Siklóssy László révén az Országos Széchényi Könyvtárnak ajándékozta. Azóta is a könyvtár kódexgyűjteményének gyönyörű darabja ez a címlapján színes, reneszánsz virágfüzéses kerettel ellátott, díszes kiállítású kódex.

A két értékes ajándék nemcsak a magyar kutatókat lelkesítette fel, hanem Gabriel Wellset is: egy év múlva megküldte az Országos Széchényi Könyvtárnak *Kossuth Lajos* több levelét, amelyeket 1852 és 1858 között *George N. Sande*-hez írt. Ezt egy újabb Kossuth-ereklye követte: *Thomas Jefferson*, a függetlenségi nyilatkozat megfogalmazója műveinek díszkiadása, amelyet Kossuthnak dedikáltak a Jefferson-unokák. A kötetnek külön izléses, piros dobozt készíttetett, rajta a felirással, hogy Gabriel Wells ajándéka a magyar nemzetnek.

Talán nem is volt helytálló az a megállapításunk, hogy Gabriel Wells „amerikai stílusú üzletember”. Aligha számíthatott arra, hogy az óhazának juttatott ajándékaira valaki is felfigyel Amerikában. Amellett mintha a publicity nem is lett volna különös szívügye. A *Who's who* köteteiben nem szerepel neve, pedig ezt pénzért könnyen el lehetett érni. Amerikai stílusú volt a Gutenberg-bibliával csinált fogása? Amióta restaurálás van, annak elvei folyton változnak. Nincs merszünk azt állítani, hogy a mai szempontok végérvényesek. E sorok írója bevallja, hogy nem háborodott fel Wells megoldásán, noha könyvtáros, aki elég nehezen viselte el, hogy a történelem viharaiban két könyvtára veszett oda, s emiatt felhagyott a könyvek gyűjtésével. Személyi okmányai közül is csak a tanári oklevele maradt meg – MÉH-telepen bukkant rá egy barátja. Hasonló körülmények között jutott hozzá egy ősnymtatvány egyetlen kallódó leveléhez – igaz, nem a Gutenberg-bibliából –, s ezt szobája falán őrzi bekeretezve, mint jelképes céhlevelet...

Kelecsényi Gábor